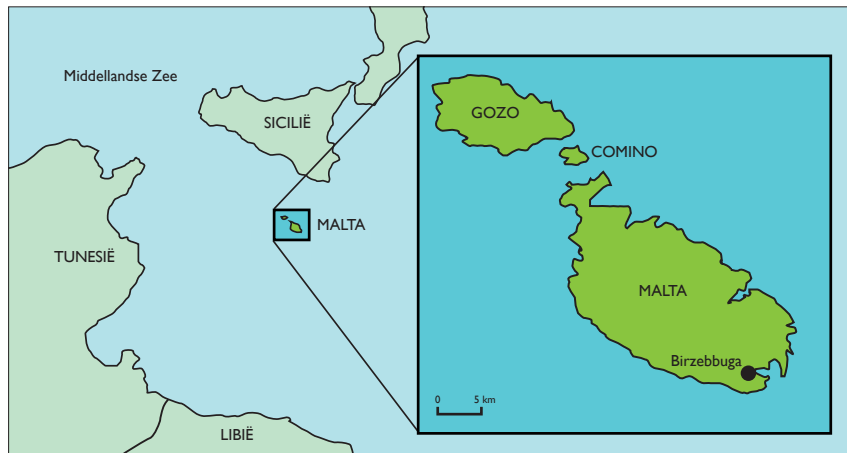

Zoeken naar theedoekhorentjes op Malta, en ze nog vinden ook

Hans Post | afdelingscoördinator malacologie, Natuurhistorisch Museum Rotterdam; posthans@kabelfoon.nl

▲ De ligging van Malta en de vindplaats van het theedoekhorentje. (Jaap van Leeuwen)

Elke dinsdagavond biedt het museum haar collectiebeheerders de gelegenheid om aan de collectie te werken. Hans Post, een van de beheerders van de schelpencollectie, behoort tot de vaste kern. Ter voorbereiding van een korte verzamelreis naar Malta, oriënteerde hij zich in de collectie op de schelpen die daar voorkomen, met speciale aandacht voor een bijzondere soort: het theedoekhorentje (*Gibbula nivos*a). Deze komt alleen voor op Malta en de naastgelegen eilanden Gozo en Comino. Tot voor kort werd deze weekdiersoort niet meer levend gezien.

De *Gibbula*'s bevinden zich in diepe ladenkasten op de zolderverdieping van het museum. Ze liggen keurig per familie gerangschikt; per soort op alfabet. Dat maakt het zoeken tegenwoordig een stuk eenvoudiger dan enkele jaren geleden. Dit is te danken aan het werk dat medecollectiebeheerders Frans Slieker en Joop Trausel verrichten. Behalve fotograferen en invoeren in de collectiedatabase, ordenen zij de hele collectie opnieuw en voorzien de vele tienduizenden monsters van uniforme, geprinte en goed leesbare etiketten. De oude etiketten worden, zoals dat hoort, wel bewaard om deze later nog te kunnen raadplegen.

De theedoekhorentjes liggen links achter in de lade. Ik tel totaal twintig monsters. De meeste buisjes bevatten meerdere exemplaren. Eén monster springt er uit met enkele tientallen exemplaren. Het betreft een monster uit Thomas Bay op Malta. Ik open het glazen buisje en breng de schelpjes

voorzichtig over in een groter bakje waarin ze allemaal naast elkaar kunnen liggen. Het geeft mij een goed beeld van de onderlinge variatie. De schelpjes zijn niet groter dan 8-9 millimeter. Kenmerkend is de tekening met regelmatige witte vlekjes op een bruine achtergrond. Die vlekjes zijn het duidelijkst op de onderzijde en de zijkant. Ik prent de tekening en de vorm goed in en stop de schelpjes weer terug in hun behuizing. Ook de andere buisjes bekijk ik en bestudeer de gegevens op de etiketten.

Voorbereidingen

Thuis zoek ik in de online-collectiedatabase van het museum op de soort *Gibbula nivos*a in combinatie met Malta als vindplaats. Even later staat het resultaat in beeld. Negentien monsters uit Malta, één van Gozo. Niet zoveel, wat logisch is omdat deze kleine *Gibbula* alleen in de Maltezer archipel voorkomt en nergens anders ter wereld. Met dit kleine verspreidingsgebied is de soort kwetsbaar zoals bij veel endemen het geval is. Zestien van de twintig monsters zijn door A.J. Karel en J. Trausel bijeengebracht en aan de museumcollectie toegevoegd. Bijna allemaal zijn de schelpen snorkelend of duikend verzameld en voor zover ik kan nagaan niet levend. Waarschijnlijk is er gruis verzameld dat werd uitgezocht op aanwezigheid van de soort na te zijn gespoeld en gedroogd. Het laatst verzamelde monster dateert van 1995. De vroegste exemplaren in de collectie dateren uit 1977. De overige monsters komen uit de collecties van F.J.A. Slieker, J.G.B. Nieuwenhuis en J.Ph. Voorwinde. Ik noteer alle vindplaatsen en kruis deze aan op een wegenkaart van Malta. De reden is mijn op handen zijnde bezoek aan dat eiland. In januari 2011 wil ik er, samen met echtgenote, een weekje doorbrengen. Een van de redenen om er naar toe te gaan, is

▲ Pretty Bay Beach, Malta, januari 2011; vindplaats van het theedoekhorentje. (Marja Post)

▲ Onverschrokken zoekt de auteur naar theedoekhorentjes in het koude zeewater. (Marja Post)

zelf te gaan kijken of de soort nog te vinden is. Met lege schelpen zou ik al heel tevreden zijn. De op de etiketten vermelde vindplaatsen geven een mooie indicatie waar te gaan zoeken. Met behulp van Google Earth zoom ik in op de locaties en vorm mij een beeld van de omstandigheden ter plekke. Ik vraag Joop Trausel naar zijn ervaring met het vinden van de soort. Zijn advies is om te gaan snorkelen in Thomas Bay. Gezien het tijdstip van het jaar besluit ik de snorkel toch thuis te laten.

Pretty Bay

Op 21 januari 2011 vertrekken we naar Malta, voorzien van de nodige informatie, gripzakjes en een wegenkaart. Op 25 januari rijden we naar Birzebbuga in het zuidoosten. De wegen zijn goed berijdbaar en het links rijden valt ondanks de drukte en de scherp rijdende Maltezen mee. We komen om tien uur in het dorpje aan en zoeken toegang tot Pretty Bay, een van de weinige zandstranden van Malta. Het strand wordt kunstmatig

in stand gehouden met regelmatige toevoegingen van zand uit het binnenland. Toerisme stelt zo haar eisen. De vloedlijn op het strand lijkt op het eerste gezicht weinig op te leveren. Totdat we een stoottand (Dentaliidae) vinden. Dat belooft toch nog wat en we vervolgen onze weg naar de hoek van het strand. Uit ervaring weten we dat vooral hoeken rijk aan schelpengruis kunnen zijn. Dat gruis bevat naast fragmenten van grote soorten vaak nog complete, veelal kleinere soorten.

Ik vind enkele *Gibbula*'s, maar niet de soort waarop ik hoop. Het is rustig weer, het zonnetje komt door en ik kijk vanaf het strand in het ondiepe kristalheldere water. Er hebben zich zandrichels gevormd, net onder de waterlijn. Daarin bewegen schelpen bij elke golf die het strand oprolt. Interessant, maar niet bereikbaar zonder te water te gaan. Ik mis bovendien een zeef en een grote plastic zak om effectief te kunnen verzamelen. Dat hulpmiddel is snel gekocht in een achterafstraatje. De zak omvat de gekochte zeef.

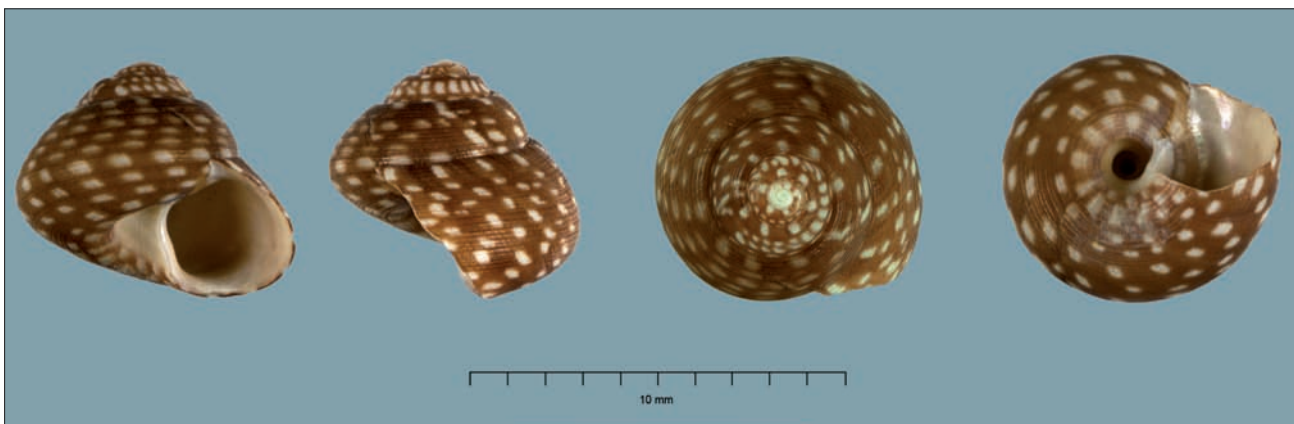
Gewapend met zeef en zak lopen we terug naar het strand. Ik doe mijn schoenen en sokken uit en stroop mijn broekspijpen op. Even later sta ik in het water en graai met de ene hand over de bodem achter de zandrichels en houd met de andere hand de zeef vast. Ik spoel het fijnste zand weg, mij realiserend dat daar vaak microschelpen in zitten. Later neem ik nog een zakje ongezeefd materiaal mee. Na een kwartier heb ik een flinke zak vol met schelpengruis. Ik zie veel *Gibbula*'s en *Tricolia*'s. Dat duidt op de aanwezigheid van zee gras in de baai.

Drogen op een handdoek

In het hotel spoel ik de schelpen in leidingwater en droog ze 's nachts op twee grote handdoeken op de kamerbodem. De volgende avond is het materiaal droog genoeg om er eens goed naar te kijken. Al snel valt mijn oog op een horentje met witte vlekjes. Zou dat hem zijn? Ik heb geen literatuur meegenomen, dus moet ik het doen met mijn herinneringen aan de museumcollectie. In de hotellobby vind ik via 'Google afbeeldingen' snel wat ik zoek. Nogmaals bekijk ik de NMR-website met foto's van *Gibbula nivosa*. Ik ben er 99% zeker van dat het hem is. Terug in de hotelkamer zoek ik verder. Aan het eind van de avond heb ik er al twintig. Dat kan niet waar zijn. Zo bijzonder en dan na een avondje gruis uitzoeken al een oogst van twintig exemplaren? Maak ik geen fout met determineren? Weer terug in de lobby en weer op internet zoeken. Dit keer vergelijken met andere kleine *Gibbula* soorten. Er zijn er meer met witte vlekjes in dat formaat, maar toch blijf ik bij mijn determinatie.

Overgewicht

De volgende dag bezoeken we Thomas Bay, maar daar ligt niets op het strand. Ook waait het te hard en is het zeewater troebel. Deze bekendste vindplaats van de soort levert ons dus niets op.

▲ *Gibbula nivosa*, Malta, Birzebbuga, Pretty Bay Beach, Marsaxlokk Bay (35°49'32.50" N - 14°31'49.35" E), 25 & 28 januari 2011, leg. J.N.J. Post & M.H.J. Post-Vermeulen; NMR 9930-00069989. (Robert Vink)

We besluiten terug te gaan naar Pretty Bay, maar de omstandigheden zijn ook daar ongunstig. De zee is ruw, het water troebel en het strand schoon. Helemaal niets! Zo zie je maar dat je moet verzamelen wanneer het er is: de dag erna kan alles anders zijn.

De dag voor vertrek gaan we toch nog een keer terug naar Pretty Bay. De storm is gaan liggen en het schelpenmateriaal is er nu wel. Een flinke laag gruis is afgezet in de eerder bezochte spoelhoek. We zijn de eersten die ochtend en ik veeg een paar vierkante meter schelpengruis bijeen. Weer vijf kilo bagage erbij: dat wordt overgewicht. Ook in dit gruismonster blijken later weer enkele tientallen theedoekhorentjes te zitten.

Meer dan 150 horentjes

Thuisgekomen lees ik dat de soort in 2006 en 2007 toch weer op twee plaatsen levend is aangetroffen (Evans *et al.* 2010), zowel op Malta (Marsamxett Harbour) als op Comino. Dat is belangrijk nieuws, vooral omdat eerder gespeculeerd werd dat de soort uitgestorven zou zijn (Schembri *et al.* 2007). Dat de Maltezer overheid waarde hecht aan het endemische theedoekhorentje, blijkt uit het feit dat er al in 1979 een postzegel aan werd gewijd. De soort is tegenwoordig wettelijk beschermd.

Inmiddels is al het gruis doorzocht. Alleen al in Pretty Bay verzamelden we meer dan 150 exemplaren. Die zijn de dinsdagavond na thuiskomst vergeleken met exemplaren uit de NMR-collectie om de determinatie te herbevestigen. De meeste schelpen zien er vers uit, hoewel er niet één een nog

▲ Een deel van het monster theedoekhorentjes, verzameld door Hans Post. (Robert Vink)

levend dier bevatte of resten daarvan. De toevoeging van tientallen exemplaren van deze vindplaats aan onze collectie, is een bijzondere en welkome aanwinst. Het zoeken naar en onderzoeken van levende exemplaren laat ik graag aan marien biologen over. Gezien de grote hoeveelheid verzamelde verse schelpen kan het mijns inziens niet anders dan dat deze weekdiersoort nog op Malta voorkomt.

Met de vondst van de theedoekhorentjes is een lang gekoesterde wens van mij in vervulling gegaan. En nog met weinig moeite ook. Of waren we toevallig op de juiste plek in de juiste tijd met de juiste wind? Misschien moet ik nog eens terug om dat te onderzoeken. ◀

Het monster *Gibbula nivosa* is opgenomen in de collectie onder nummer NMR 9930-0069989.

Literatuur

- Evans, J., Borg, J.A. & Schembri, P.J. - 2010 - Rediscovery of live *Gibbula nivosa* (Gastropoda: Trochidae) - Rapport du Congrès de la Commission Internationale pour l'Exploration Scientifique de la Mer Méditerranée 39: 507
- Schembri, P.J., Borg, J.A., Deidun, A., Knittweis, L. & Mellado Lopez, T. - 2007 - Is the endemic Maltese Topshell *Gibbula nivosa* extinct? - Rapport du Congrès de la Commission Internationale pour l'Exploration Scientifique de la Mer Méditerranée 38: 592

▲ Postzegel (2c) uit de serie 'Marine Life' uitgegeven door Malta in 1979, met afbeelding van *Gibbula nivosa*. (collectie Hans Post)